

AKCIJSKI MITOSLOV ILI O INTERVENCIONISTIČKIM KOREKCIJAMA: *CRVENI, ZELENI I CRNI PERISTIL*

Bezbroy puta nam je rečeno "niste vi dovoljni da mijenjate svijet", ali nasuprot tome, sigurno je da je svatko pozvan da onemogući one koji nostalgично čuvaju ostatke svog svijeta, kočeci i najminimalniji progres. (Šest stranica grupe "Crveni Peristil" 1968: 211)

Uvodno istaknula bih da je riječ o prigodničarskom članku koji nastaje povodom četrdesete obljetnice akcije-intervencije *Crveni Peristil* (10./11. siječanj 1968.), s time da je ipak prigodničarski više obilježen desetom obljetnicom akcije *Crni Peristil* (10./11. siječanj 1998.), s obzirom da kao suvremenica nažalost dijelim to nimalo utopijsko doba. Ili određenjem Igora Grubića gerilske individualne akcije *Crni Peristil*: ta crna točka djelovala je *poput mrlje na duši svakog pojedinca koji bi mogao doprinijeti da stvarnost bude drugačija a to ne čini* (Grubić 2007: 34-35).¹ Krenimo stoga najjednostavnijom smjernicom – kronologijskom, s napomenom da ću promatrati ideološki i povijesni kontekst tih akcija kao i njihov akcijski podtekst, odnosno konceptualni i globalni superpodtekst; u slučaju *Crvenoga Peristila* to je, dakako, šezdesetiosma (Oraić Tolić 1990: 179).

Kardinalski crveni kvadrat

Dakle, u noći između 10. i 11. siječnja 1968. godine grupa mladića, anarhoidnih bitnika pod utjecajem prevratničkih ideja neponovljive šezdesetiosme intervenirala je crvenom bojom, i to kako neki izvori navode – kardinalski crvenom, na kamenu površinu kasnoantičkoga Peristila, čime su tada, zbog, kako im je rečeno, vandalskoga čina, zaradili novčanu kaznu koja je u ono doba bila jednakovrijedna zatvoru u trajanju od dva dana.² Ipak

¹ Kao vrijeme gerilske kolektivne intervencije *Crveni Peristil* ističe se da je počela 10. siječnja 1968. oko 23 sata (Srhoj 1998: 3), odnosno, prema drugoj verziji – između 5 i 7 sati ujutro s 10. na 11. siječnja 1968. (Dugandžija 1998: 54). Bojanje u okviru gerilske individualne akcije-intervencije *Crni Peristil* obavljeno je oko 5 sati ujutro 11. siječnja 1998. godine (Dragojević 1998: 3).

² Tako je u *Wikipediji* istaknuto da je tada jedino povjesničar umjetnosti Cvito Fisković stao u obranu te urbane intervencije (usp. "Red Peristyle", [http; Peraica 2006:163-174](http://peraica.com/2006/163-174)).

i usprkos svim tim ciničkim metodama nadzora i kazne akcija *Crveni Peristil* uvrštena je dakako u monografije konceptualne umjetnosti kao konceptualni istup kojim je začeta nova umjetnička praksa (1966.-1978.) u Hrvatskoj i kao prva intervencija u javni prostor na ex-YU području (Vujanović 2008: 14; Srhoj 1998: 3).³

Pritom se za splitsku grupu Crveni Peristil obično kao godina njihove anarhoidne inicijacije navodi 1966. godina kada je ostvaren prvi kontakt studenata Pedagoške akademije (Likovni smjer) i trojice učenika Škole za primijenjenu umjetnost (Jelinčić 1969: 9), a kao njezin inicijator u svim se prilikama apostrofira Pave Dulčić. Naime, grupu su uz Dulčića činili i Toma Čaleta, Vladimir Dodig Trokut, Slaven Sumić, Nenad Đapić, Radovan Kogej, Srđan Blažević i Denis Dokić (usp. *Nova umjetnička praska 1966.-1978.* 1978: 75), koji su ujedno atribuirani i kao začetnici hrvatske konceptuale, a kao godina raskida unutar tragičnih okolnosti za pojedine članove grupe te anarhoidne grupacije uglavnom se navodi 1973. godina, odnosno smrt Pave Dulčića 1974. godine.⁴

Nakon smrti Tome Čalete 1972. godine (riječ je o samoubojstvu skokom s nebodera s pločicom oko vrata na kojoj je pisalo *Ja sam umjetnik*) i Dulčićeve smrti 1974. godine (riječ je o samoubojstvu skokom pod vlak) rad nastavlja jedino Vladimir Dodig Trokut.⁵ Upravo će Ante Kuštre, povodom svog *Zelenog Peristila* iz 1989. godine, istaknuti da je famu oko *Crvenoga Peristila* imao *tko širiti i produbljivati: njega je ipak izvela grupa ljudi. Stvaranju gotovo-pa-kulta Crvenoga Peristila dala je svoj doprinos i sama smrt: samoubojstvo Pave Dulčića i Tome Čalete* (Kuštre 2008: 32-33).

³ O tome da kolektivna gerilska akcija *Crveni Peristil* (1968.) kao i ludičke akcije kratkotrajnoga djelovanja fiktivne skupine Penzioner Tihomir Simčić (1969.-1970.), a koju je inicirao Braco Dimitrijević, označavaju začetak akcionizma na našem prostoru u okviru nove umjetničke prakse, odnosno razdoblja neoavangarde i postavangarde, usp. Marjanić 2009.

⁴ Na okruglom stolu o *Peristilima* na 1. DOPUST-u (Dani otvorenoga performansa u Splitu) 2008. godine Slaven Sumić je istaknuo da je zajedno s Pavom Dulčićem osmislio cijelu akciju i tri mjeseca prije akcije bojanja u malim su dozama kupovali crveni pigment olovnog minija kako ih predstavnici vlasti ne bi mogli povezati s činom. U tajnosti su čuvali plan te su dan-dva prije obavijestili ostale učesnike akcije. Zlatan Dumančić navedeno je komentirao: ... *da su koristili olovni minij, Peristil ne bi dan-danas očistili, laserima bi ga skidali* (DOPUST 2008, [http](http://www.dopust.hr)).

Okrugli stol o akcijskim *Peristilima* održan je na Danima otvorenoga performansa u Splitu (DOPUST), u organizaciji Kulturno-umjetničke udruge Uzgon (Split, 7.-15. travnja 2008.), gdje je o *Crvenom Peristilu* (noć s 10. na 11. siječanj 1968.) govorio svjedok te akcije – Slaven Sumić, o *Crnom Peristilu* (noć s 10. na 11. siječanj 1998.) – Igor Grubić, *Zelenom Peristilu* (1989.) – Ante Kuštre, o *Svjetlosnom Peristilu* (Božić 1991. i 1997.) – Alieta Monas te o tzv. *Letećem / lebdećem Peristilu* (izvedenom na četrdesetu obljetnicu *Crvenoga Peristila*) – Petar Grimani. Kratak sadržaj okruglog stola o *Peristilima* na 1. DOPUST-u usp. Marković 2008: 32-33, Kuštre 2008a: 17. Tako je okrugli stol o intervencijskim djelovanjima na *Peristilu* po prvi put okupio umjetnike i intelektualce koji su povezani uz akcionizam navedenoga prostora – Slavena Sumića, Božidara Jelenića, Zlatana Dumančića, Igora Grubića, Alietu Monas, Antu Kuštru, Petra Grimanija, uz koordinатора okrugloga stola, povjesničara umjetnosti Tonija Horvatića. Usp. video zapis Igora Lušića (2008.).

⁵ Ili Trokutovom retrospektivom: *Čaleta 1972. godine radi performans-akciju pod nazivom Ja sam umjetnik, bacajući se s trinaestog kata nebodera u Splitu s pločicom oko vrata na kojoj ispisuje "Ja sam umjetnik". To je prvi put u svjetskoj praksi gdje jedan umjetnik počinjava samoubojstvo unutar sižea umjetničkoga čina, bez obzira što je to jedan klasičan postupak.* (Dodig Trokut 2002: 42-43)

Dakle, tek od prve akcije – *Crveni peristil* – 1968. godine, a koja je i okončana policijskim hapšenjem – deklariraju se kao grupa (1966.-1974.).⁶ Ili riječima Tihomira Milovca: *Potvrda umjetničkog čina bila je u upornom i višegodišnjem odbijanju priznanja članova grupe da su oni počinitelji tog djela* (Milovac 2002: 146). Tako se za tu kolektivističku gerilsku gestu obično ističe kako je grupa bitnika, i to s revolucionarno-korektivnim metlama u rukama, za svega nekoliko minuta obojila pločnik antičkoga Peristila u crveno u ime protesta protiv općeg stanja u kulturi, a pritom su samo neki u tome, kako je detektirao Davor Matičević, vidjeli postupak sličan već klasičnom Dalíjevu doctrtavanju brkova Mona Lisi (Matičević 1978: 27). Ili pak Trokutovim određenjem: *Grupa Crveni Peristil deklarirala se 10. siječnja 1968. prvom akcijom bojanja pločnika antičkoga Peristila – znači – 12 kvadrata, 12 metara i dvanaestorica sudionika* (Dodig Trokut 2002: 42-43). Ipak, za razliku od Dodigova simboličkoga inzistiranja na broju 12, Slaven Sumić na održanom okruglom stolu o *Peristilima* na 1. DOPUST-u (Dani otvorenoga performansa u Splitu) 2008. godine ponovio je da je bojanje u okviru akcije *Crveni Peristil* počinilo njih osmero, iako su u ondašnjim novinskim natpisima samo Slaven Sumić, Pave Dulčić i Radovan Kogej apostrofirani kao akteri bojanja platoa Peristila u crveno (Dragojević 1998: 3).

Tako jedan od onodobnih novinskih članaka bilježi kako su u Prvu stanicu Milicije dovedeni dvadesetjednogodišnji Slaven Sumić i Pave Dulčić – studenti Pedagoške akademije likovnog smjera i Radovan Kogej, bez zaposlenja, član VIS-a Hipis iz Splita (Jelinčić 1968: 9). Među ostalim, potpisnik navedenoga članka ističe kako je grupa mladića odluku o bojanju donijela dva mjeseca ranije u napuštenom potkrovlju u Ulici Andrije Alešija 6 te kako je za svega desetak minuta 30 kg crvene boje⁷ razliveno po pločniku i razvučeno metlama: *Jedan slučajni prolaznik upitao je mladiće što rade: – Bojimo trg za snimanje filma – odgovorili su složno* (ibid.).⁸ Tako je u nekoliko navrata u ondašnjim novinskim natpisima istaknuto kako su Slaven Sumić, Pave Dulčić te Radovan Kogej inicirali navedenu akciju-intervenciju, a njima su se pridružila još petorica mladića od kojih su trojica bili učenici Škole za primijenjenu umjetnost te dvojica studenata Pedagoške akademije (Jelinčić 1968a: 3; Dragojević 1998: 3).⁹

⁶ Nadalje, neke su akcije grupe Crveni Peristil također doticale i strategije *land arta*; npr. u okviru akcije *Crvena nit* iz 1968. godine položili su u more šest nautičkih milja dug crveni konac u svrhu povezivanja Splita i otoka Brača (usp. Milovac 2002: 146). O ostalim akcijama grupe Crveni Peristil usp. *Nova umjetnička praksa 1966-1978*. 1978: 75.

⁷ Slaven Sumić na okruglom je stolu o *Peristilima* na 1. DOPUST-u istaknuo da je zajedno s Pavom Dulčićem tijekom nekoliko mjeseci kupovao 20 kg olovnoga minija, crvene boje u prahu.

⁸ Naime, kako prenosi Frane Jelinčić – nakon slučajnoga prolaznika naišao je i *milicionar* pozornik Đuro Filipović koji je o tom događaju izvijestio dežurnu službu Javne sigurnosti SUP-a te novinar Frane Jelinčić, među ostalim, zapisuje da će protiv počinitelja biti podnesena krivična prijava Općinskom javnom tužilaštvu zbog oštećenja kulturno-povijesnoga spomenika i prijava suca za prekršaje zbog zagađivanja javnih površina (Jelinčić 1968a: 3).

⁹ Istina, novinar V. Krsnik ističe samo Pavla Dulčića i Slavenu Sumića, a izostavlja Radovana Kogej (Krsnik 1969: 17; Krsnik, Vukašin 1968: 10). Pritom je zamjetno kako su onodobni medijski zapisi opisali spomenute umjetnike: tako V. Krsnik Sumića i Dulčića atribuirao *čupavcima*, a čin bojanja platoa Peristila

Što se tiče Vladimira Dodiga Trokuta, spomenuti alkemičarski mag, umjetnik i strateg smeća, performer reciklaža društvene i mentalne angažiranosti, začinjavac domaćeg *black arta*, kako je izjavio u jednom od svojih brojnih intervjuja, negira akciju *Crveni Peristil* i ne tretira je *svojom* (Dodig Trokut 2002: 42-43)¹⁰ – i pritom je istaknuo kako je varijanta bila da se Peristil oboji u narančastu boju koja je u to doba bila revolucionarna boja Zapada; drugi koncept bio je da se oboji pola crveno – pola crno u sustavu anarhističkoga koncepta – u duhu španjolskih frakcija anarhizma – i treću varijantu, koja se i ozbiljila, činilo je atakiranje crvenom bojom na postojeći politički sustav komunizma (Dodig Trokut 2002: 42-43). Inače, Željko Kipke istaknuo je da je upravo grupa Crveni Peristil iskoristila *nevolju što je stasala u dobu općinjenom anarhizmom. U doba kontrakturnog pokreta diljem svijeta, u okrilju čega se uglavnom maštalo o neinstitucionaliziranim oblicima slobode* (Kipke 1999: 142).

Ipak, na spomenutom okruglom stolu o *Peristilima* na 1. DOPUST-u (2008.) Slaven Sumić je naglasio da nikada nije čuo za varijantu koncepta bojanja u narančasto i pridodao je kako je postojala ideja da se Peristil oboji crveno naizmjenično, na kvadratiće, ali kako im se ipak nije išlo u *pržun*, od navedene su politički provokativne akcije iscertavanja hrvatskoga grba odustali (*prema* Vidulić 1998: 1).¹¹ Spomenimo i kako je u članku, objavljenom u tjedniku "Danas" 16. siječnja 1998. godine, Ante Kuštre prenio predaju kako se priča da su sudionici *Crvenoga Peristila* nakon akcije pronašli utočište u milicijskoj postaji u bijegu pred razbješnelim građanima koji su ih htjeli simbolički linčovati nasilnim šišanjem (Kuštre 1998: 56).¹² Dakle, velika i uglavnom nijema većina sugrađana nije razumjela simboličku popudbinu bojanja Peristila, bojanja njegova kvadrata u crveni kvadrat, suprematistički lik iz Maljevičeve ostavštine crnoga kvadrata (usp. Grubić 2007: 34-35), bojom kardinalskoga plašta te davne 1968. godine, u vrijeme globalnoga bunta sveučilištaraca koji se odvijao pod utopijskom parolom *Budimo realni – tražimo nemoguće!*; dakle, u doba kada su zagrebački sveučilištarci dremuckali nevinim, sigurnim i čvrstim snom, sada već poslovične, zagrebačke zrakoplovne inteligencije.

određuje *vandalskim aktom* (Krsnik 1968: 17). Nadalje, novinari Krsnik i Vukašin isto tako ističu njihov vanjski izgled te zapisuju sljedeće: *Po svom vanjskom izgledu Dulčić i Sumić ne razlikuju se od bitnika, kakvih ima po ulicama Londona, Pariza, Rotterdama...* te opisuju i njihov stambeni ambijent – potkrovlje u Ulici Andrije Alešija broj 6, gdje su Slaven Sumić i Pave Dulčić stanovali zajedno s Radovanom Kogejom: *Potkrovlje je ispisano različitim imenima njihovih prijatelja i prijateljica, ljubimaca protestne muzike i sličnim* (Krsnik, Vukašin 1968: 10).

¹⁰ Tom je prigodom Vladimir Dodig Trokut istaknuo da on sâm nije bojao Peristil, već je bio samo nazočan: *nisam pristao na bojanje crvenim iz političkih razloga. Moj koncept boje bio je razlikovan od crvene* (Dodig Trokut 2002: 42-43).

¹¹ U izjavi Sandiju Viduliću, Slaven Sumić je istaknuo da je Pave Dulčić bio inicijator akcije bojanja platoa Peristila te da su te godine, nakon povratka iz Pariza, svoje dojmove izrazili bojanjem platoa Peristila u crveno (Vidulić 1998: 1).

¹² Prema nekim navodima, nakon što su pohapšeni, sutradan su akteri akcije dovedeni na mjesto akcije da sve to sami oribaju (usp. *Crveni Peristil* 1998: 4).

Vladimir Dodig Trokut često navodi kako je ubrzo nakon akcije *Crveni Peristil* došlo do osnivanja pojedinih frakcija unutar same grupe te da je mjesec dana nakon – dakle, 10. veljače 1968. osnovana Frakcija grupe Crveni Peristil akcijom *Crveno more*. Nadalje, spomenuta je frakcija u jednom trenutku postala *Grupa 68* – poetska grupa koja je radila na fenomenu sjedinjenja mistike i poetike, metafizičkih i magijskih formulacija; nadalje – *Grupa 30*, nakon incidenta u Kino klubu Split (riječ je o istupu, protestu na IV. Festivalu amaterskog filma 1969. godine u kinodvorani Zlatna vrata), iz čega kasnije proizlazi *Grupa 3i* i na kraju grupa *Manifest 72* (usp. Kipke 1989: 162; Dodig Trokut 2002: 42-43). I nadalje, Dodigovim riječima: *U Grupi 3i dugo sam baštiniio pokojnog Dulčića i pokojnog Čaletu, i često sam radio performanse s njihovim prizivima, koristeći metode spiritizma* (Dodig Trokut 2002: 42-43).

Pritom u okviru cjelokupnoga mitoslova o akciji *Crveni Peristil* ono što svakako danas preostaje jest da se osvrnemo na njihov anarhoidan manifest *Šest stranica grupe "Crveni Peristil"* (autor je manifesta Filip Roje), koji je objavljen u splitskom časopisu za kulturu "Vidik" 1968. godine (broj 7-8), a gdje, među ostalim, crvenoperistilaši ističu kako su protiv *posthumne buržoazije*, protiv onih *što slijepo slušaju bogove s Olimp d'arta*, kao što je ta fluidna anarhoidna grupa postavila i zahtjev za demokratizacijom umjetnosti te pitanje o razložnosti umjetničkoga dijaloga ako je ono izmješteno iz društvene stvarnosti (*Šest stranica grupe "Crveni peristil"* 1968: 214, 211).

Crveni Peristil, 1968. Foto: Zvonimir Buljević.¹³

O tome da li je to bila likovno ili ipak politički motivirana akcija s obzirom na korištenje crvene boje, koja teško da u ono doba može biti lišena ideoloških konotacija, u usmenoj su se predaji perpetuirale kontradiktorne interpretacije: tako Slaven Sumić ističe da je akcija *Crveni Peristil* bila primarno likovno motivirana te da nije imala ideološke konotacije

¹³ Fotografija je preuzeta iz kataloga izložbe *Rubne posebnosti: Avangardna umjetnost u regiji od 1915. do 1989. godine*, Zbirka Marinka Sudca, Galerijski centar Varaždin, 19. ožujka – 10. travnja 2005. Usp. <http://www.collectionsudac.org/WebSlike/1968-1989/Crveni%20peristil/target1.html>
Tako je fotografija splitskoga fotografa i pisca Zvonimira Buljevića ostala jedini vizualni dokaz spomenute akcije (Vujanović 2008a: 30).

(prema Franulić 2008). Međutim, za razliku od Sumića, Vladimir Dodig Trokut upozorava da je činjenično da je to bila politička akcija, te joj pored političko-subverzivnih konotacija pripisuje i magijske konotacije (Vujanović 2008: 14). Naime, Trokut pridodaje da je nešto kasnije, i to intervencijom Ante Kaštelančića, Marijana Kockovića i Ede Murtića ta akcija pod krinkom umjetnosti nakon objavljivanja manifesta *Šest stranica Crvenog Peristila* u splitskom časopisu za kulturu "Vidik" 1968. godine, dobila konotaciju i predikat umjetnički (Dodig Trokut 2008: 34-35).

Što se tiče daljnje mitoslova o akciji *Crveni Peristil*, Markita Franulić je istaknula da se Vladimir Dodig Trokut, koji je prikupio i sačuvao neke radove i dokumentacije *Crvenog Peristila*, dugo godina predstavljao liderom grupe, a pripisujući joj političko-subverzivne i magijske značajke pridonio je još većem stvaranju mita oko, ionako, mistificiranih protagonista i zbivanja (Franulić 2009). Nadalje, Zlatko Gall uočava da kada je 1998. godine Slaven Sumić konačno prekinuo šutnju o spomenutoj akciji, svojim je svjedočenjem temeljito uzdrmao neke od uporišnih točaka dotadašnjih spekulacija i mitologizacija nastalih uglavnom na osnovi "iskaza" Vladimira Dodiga Trokuta (Gall 2008: 51). Inače, u članku *Vandalizam ili umjetnost* iz 1988. godine Gall zapisuje kako je i puna dva desetljeća nakon akcije grupa Crveni Peristil podložna mistificiranom tumačenju te da ni akteri peristilskih događanja različitim interpretacijama ne pripomažu u rekonstrukciji (Gall 1988: 23).¹⁴ Isto je tako i okrugli stol o *Peristilima*, koji je održan na 1. DOPUST-u 2008. godine, dakle, četrdeset godina nakon same akcije, ponudio kontradiktorne interpretacije te akcije, i to iz triju perspektiva gdje Slaven Sumić nije mogao prihvatiti *naknadne* interpretacije koje su ponudili Božidar Jelenić i Zlatan Dumanić.¹⁵

¹⁴ Među ostalim, Gall zapisuje kako su Dulčić, Kogej i Sumić nakon akcije uredništvu "Slobodne Dalmacije" uputili pismo, koje dakako nije objavljeno, u kojemu navode da su tendencioznim novinskim pisanjem raspaljene i najniže strasti grupice građana koji su nam prijetili i prijete, koji su nas 16. ovog mjeseca čak i fizički napali na Narodnom trgu i maltretirali, poslije čega su nas i dalje gonili, te provalili u naše "napušteno" potkrovlje, demolirali i opljačkali nas (prema Gall 1988: 23). Pritom su u navedenom pismu čin bojanja nazvali činom usmjerenim prema bujanju ustajale kulturne svijesti (ibid.). Jednako tako Krsnik i Vukašin u svome članku prenose izjavu Sumića i Dulčića da su navedenim činom željeli svratiti pozornost širih masa ne samo na umjetnost uopće, jer su splitski izložbeni saloni mjesta u koja navraća samo ekskluzivan sloj ljudi (prema Krsnik, Vukašin 1968: 10). Odnosno, kako je to prenio novinar Frane Jelinčić – akcija je prema akterima određena kao plan izmjene izgleda kulturno-povijesnih spomenika čija je boja po njihovu mišljenju postala monotona i dosadna za prolaznike i umjetnike (prema Jelinčić 1968a: 3).

¹⁵ Pritom značajnu je ulogu u formiranju grupe Crveni Peristil, a prema interpretaciji Vladimira Dodiga Trokuta, imao akademski slikar Božidar Jelenić koji je ujedno naknadno ponudio i interpretaciju akcije-intervencije *Crveni Peristil*, određivši je kao akciju – *secret painting no. 1*, i to, nadalje njegovim riječima, kao reakciju na ekspanziju inertnih bezbojnih plinova (helij, neon, argon), koji dovode do zaista radikalne percepcije nevidljivog, kako je izjavio za "Slobodnu Dalmaciju" 28. lipnja 1998. godine, a povodom dodjeljivanja druge nagrade *Crnom Peristilu* Igora Grubića na 33. zagrebačkom salonu (Tolić 1998: 22).

O ulozi Božidara Jelenića na rad spomenutih autora iz grupe Crveni Peristil usp. Dodig Trokut 2002: 42-43.

Očito je, dakle, da je mistifikacija kao medij plodno tlo za održavanje mita o akciji *Crveni Peristil*. Tako je Zlatan Dumanić u cjelokupnom mitoslovu oko te akcije istaknuo ključnu ulogu Ante Jurjevića Baje, čuvenoga Titova komunističkoga povjerenika za Split i direktora Škvera, koji je *bacio tim klatažima ideju kako Rusi, Sovjeti imaju Crveni trg, te zašto i mi ne bismo imali Crveni Peristil: "Umjesto da nešto radite, vi fumate!"* (Dumanić 2005: 32-24).¹⁶ Odnosno, kako je istaknuo na okruglom stolu o *Peristilima* koji je bio organiziran na 1. DOPUST-u: *Crveni Peristil u Crvenom Splitu i u Crvenoj Jugi kolala je kao šala u partijskim krugovima dvije godine prije nego se realizirala. Šaljivi pokretači su dva komunistička narodna heroja – Ante Jurjević Baja i Srećko Reić Petica a osam omladinaca, koji su izveli akciju, bili su marionete, a da toga nisu bili svjesni. Na navedenu Dumanićevu interpretaciju, Petar Grimani je odgovorio da postoje dva Crvena Peristila; jedan koji je Slaven Sumić izveo sa svojim prijateljima i drugi koji je prešao u mitomaniju, a čiji je inicijator Vladimir Dodig Trokut kao što je i za Zlatana Dumanića pridodao kako ga je upoznao tako što mu se spomenuti umjetnik – splitski kapetan, zapovjednik broda od 3000 BT ili većeg predstavio kao bivši član Frakcije Crveni Peristil.*¹⁷ Nadalje, na spomenutom okruglom stolu Božidar Jelenić je pridodao kako je pravi autor *Crvenog Peristila* arhitekt Neven Šegvić te da su, među ostalima, on (Božidar Jelenić), Pave Dulčić i Baja, jednom prilikom razgovarali na Šegvićevu brodu, gdje je Baja navedenu akciju zamišljao kao Crveni trg.¹⁸ Dakle, zamjetno je

¹⁶ I nadalje Dumanićevim određenjem: *Priča o nekoj radikalnosti grupe Crveni Peristil apsolutno je jedan mit koji je, istina, jako koristan i koji ću osobno uvijek braniti, ali ipak na jedan drugi način s obzirom da su se Crvenim Peristilom napajale generacije umjetnika i zbog toga taj mit ne želim rušiti na taj način, ali istina je da je riječ o slabašnim umjetnicima, netaleantiranima od kojih se napravilo čudo. /.../ I onda sve one lagarije da se Čaleta 1972. godine bacio s nebodera s pločicom oko vrata na kojoj ispisuje "Ja sam umjetnik" – da je to bilo konceptualno samoubojstvo, to je čista lagarija. Ti netaleantirani klataži ubili su se jedan po jedan bez razloga a ne protiv nekoga mita.* (Dumanić 2005: 32-24)

¹⁷ Pogledajmo i recepciju Zlatana Dumanića kao i Vladimira Dodiga Trokuta o akciji *Crveni Peristil* iz perspektive Petra Grimanija: *Kao srednjoškolac upoznao sam i Trokuta u ekipi s mojim ocem a i Dumanića koji je držao svoje predavanje za vrijeme višemjesečne audicije u Teri. Ono što je znakovito za ovu dvojicu jest to da za vrijeme akcije bojanja Peristila nisu bili ni blizu ljudima koji su tu akciju izveli. Sve su te njihove priče mistifikacije ili omalovažavanja same akcije; djeluju dosta zbunjujuće i konfuzno na one kojima ova dvojica žele "prodati" svoje verzije; evidentno je to da obojica imaju jaku potrebu da se referiraju na ovaj događaj, ali nisam siguran da li je njihov stav ili interpretacija uopće legitimna. Zlatanova priča o klataži i Baji za mene je bolna i maliciozna. Isto tako je s agresivnim i potpuno neosnovanim trpanjem sekti koje su navodno svoj prvi javni nastup imale baš u ovoj akciji. Izgleda mi da je u ovom slučaju Crveni Peristil bio izvor nadahnuća i da su oba umjetnika ostvarili vlastite realizacije kroz vlastiti rad, iako Trokut s trgovačkom a Zlatan s pomorskom školom. Možda im je Crveni Peristil bio prva prava umjetnička škola od koje su nešto naučili.* (Grimani 2008: 30-31)

¹⁸ Božidar Jelenić u članku *"Crveni Peristil" i falsificiranje umjetnosti* kao autore akcije *Crveni Peristil* određuje Dulčića, sebe i Nevena Šegvića (Jelenić 2008: 39). Pritom je istaknuo kako su na jednom vikendu na Šegvićevoj jahti bile prisutne značajne osobe društvenog i političkog života Splita, a među njima i vrhovnik komiteta partije gosp. Jurjević Baja (direktor Muzičke škole čelist i slikar Bučan, svjetski čelist Pablo Casals sa suprugom, Koča Popović, nadrealist general, ja, Pave i još neki) gdje je opet riječ o popločavanju Crvenog trga, pa je Dumanićeva priča samo metaforička parabola s trgom u Moskvi ipak samo "čakula", ali koja nema baš nikakve direktne veze s idejom, a posebno te politike, jer art-ideja je imala suprotan kritički diskurs. Neven Šegvić je mislio o arhitekturi, Jurjević o trgu "Krasnaja ploščad",

da se i u Dumanićevoj i u Jelenićevoj interpretaciji oko inicijacije akcije *Crveni Peristil* Ante Jurjević Baja ustoličuje kao mogući organizator koncepta Crvenoga trga u crvenom Splitu.

Inače, povodom tridesete obljetnice *Crvenoga Peristila* od 18. prosinca 1998. do 11. siječnja 1999. godine održana je izložba *Pave Dulčić – Crveni Peristil 1968. – 1998. (Čovjek / gesta / vrijeme)*, koja je prezentirala kulturološki materijal ostavštine pokojnoga mladog likovnog umjetnika i vođe grupe *Crveni Peristil*, a 2008. godine akcija je *Crveni Peristil* isto tako obilježena izložbom fotografija *...ono što je prethodilo Crvenom Peristilu – putovanja Pave Dulčića i Slavena Sumića...* u galeriji Muzeja grada Splita, i to u organizaciji Borisa Cvjetanovića, Petra Grimanija i Slavena Sumića. Fotografije su zapisi s njihovih putovanja od 1966. do 1967. godine u Nizozemskoj, Danskoj, Švedskoj i drugim europskim zemljama, s posjetom Venecijanskom biennaleu i Parizu (Vujanović 2008a: 30).

Zaključno ovom prigodom pogledajmo na koji je način Trokut odredio kontekst Splita u okviru koje je inicirana akcija *Crveni Peristil*:

Da bismo uopće shvatili pitanje kako dolazi do pojave Crvenog Peristila, potrebno je shvatiti da je Split sam po sebi oduvijek bio sredina stvarnog, spontanog teatra u pravom smislu riječi, koji je proizlazio iz duhovnosti tadašnjih bokuna i redikula koji su imali poseban smisao. Njih smo obožavali i svakodnevno smo izvodili niz performansa i akcija koji su bili na temu kako i na koji način uključiti tradicionalan pučki teatar i dernek. Pritom u okviru redikula posebice izdvajam Gudu, šansonijera Sanču Panču, dr. Piculu koji je na naš nagovor izvodio niz performansa i akcija, a u okviru bokuna prisjećam se Bače koji je kao maratonac tukao dilžansu sa šest konja od Splita do Omiša, gdje je stigao, naravno, prije nje. Znači, radilo se o mentalno akumuliranoj energiji grada. Faust Vrančić u kontekstu svega toga slovio nam je kao uzor. Princip koji konotira umjetnički već se nalazio prisutan u mentalnom sklopu grada koji smo druženjem i rukovanjem s tim energijama – pri čemu je sama Palača bila prepuna svih tih energija – nehotično izazvali izvjesne svjetove – okultne, hermetičke, paralelne svjetove. Te pučke svetkovine i living teatar činile su neformalan, nediscipliniran, spontan, iskonski, neposredan i stvaran pristup umjetnosti. (Dodig Trokut 2002: 42-43)

Zeleni utopijski Peristil

Zadržimo se ukratko na umjetniku, odnosno, *artniku* Anti Kuštri i ovom prigodom spomenimo njegovu ambijentalnu instalaciju i happening *Zeleni Peristil* koji se smjestio između crvenoga kvadrata *Crvenoga Peristila* iz 1968. godine i Grubićeve crne mrlje *Crnog Peristila* iz 1998. godine. Pritom je zanimljivo kako sâm umjetnik, *artnik* ističe da je njegov happening *Zeleni Peristil* ostao na periferiji percepcije struke, a nije ostavio dubljega traga ni u kolektivnoj memoriji. Naime, za razliku od gerilske kolektivističke noćne akcije iz 1968. godine, *Zeleni je Peristil* 1989. godine bio izveden po sunčanom danu; bio je, dakle, što bi se političkim žargonom reklo, kako Kuštre ističe, transparentan za razliku od *Crvenog* i kasnijeg

a mi treći, ja i Dulčić o umjetnosti kao kritici društva. Sve to govori o nizu događaja koji prethode rezultatu. (Jelenić 2008: 39).

gerilski individualno izvedenoga *Crnog Peristila*, a trajao je od ranog jutra do večeri (Kuštre 2008: 32-33). Naime, Peristil je te predratne 1989. godine bio prekriven zelenim pločama iverice tako da se bojom nije zadiralo u njegovu površinu. Nadalje, od nekoliko desetaka kilograma naranči umjetnik je po zlatnom rezu Peristila napravio piramidu do visine solarnog pleksusa. Pritom nekoliko raznobojnih balona koji su, kako nadalje pojašnjava spomenuti splitski *artnik*, nakon što im je prerezao vezu s piramidom od naranača, podigli u zrak jedan zeleni, na kojemu je upisao tadašnji pozivni za Split (058). Bilo je to u trenutku kada se na Peristilu formirao krug ljudi koji su se držali za ruke, a koji su sačinjavali Splitsani i sudionici trodnevnog skupa ekoloških stranaka iz bivše Jugoslavije, koji se održavao u hotelu Lav. I kao što nadalje ističe Ante Kuštre, *Zeleni je Peristil* imao i neke spektakularne elemente, s obzirom na broj ljudi koji je neposredno angažirao (a riječ je o nekoliko stotina sudionika), tehniku (s obzirom da je ophodnja kruga oko Palače bila snimana iz helikoptera) te na brzi i široki medijski odjek; naime, prilog je o *Zelenom Peristilu* bio emitiran u tadašnjem središnjem tv-dnevniku (Kuštre 2008: 32-33). I kao što apostrofira Ante Kuštre, taj *Zeleni Peristil*, ambijentalni rad ekološkog naboja, odražavao je njegovo utopijsko mišljenje da kod nas ima dovoljno prostora između crveno-crnoga bloka i za druge boje iz duginog spektra; a kao što vidimo – u tome se splitski *artnik*, a što je i obznanio u tjedniku "Danas" 16. siječnja 1998. godine, u eseju pisanom povodom Grubićeve crne septičke jame, nažalost prevario s obzirom da danas ekologijska problematika kod nas još uvijek nije relevantno političko pitanje (Kuštre 1998: 58). I nadalje pročitajmo Kuštrin komentar o njegovu happeningu ambijentalnoga naboja kojim je upozorio na nedovoljan broj zelenih površina unutar grada:

Ante Kuštre: *Zeleni Peristil*, 1989.

Veći krug, kojim su ljudi trebali opasati – kako sam bio zamislio – kvadrat Dioklecijanove palače, nije se uspio u cijelosti formirati, i to ponajviše zahvaljujući indolenciji Splitskana koji su radije držali ruke u džepovima, šeući po sunčanoj Rivi, i tako nisu dali svoj puni doprinos

rješavanju problema kvadrature kruga (ako mi dozvolite nešto pretencioznosti i šale). Moj plan je bio da na taj način Splitsani prstenuju svoj grad, tj. da se metaforički vjenčaju s njim. (Kuštre 2008: 32-33)

Nakon crvenoga mraka – SKJ uslijedila je reakcija na crni mrak – HDZ

Krenimo dalje do crnog odraza septičke jame, kako je Sandi Vidulić metaforički opisao Grubićevu crnu mrlju iz 1998. godine na platou Peristila (Vidulić 1998:1).¹⁹ Dakle, trideset godina nakon *Crvenog Peristila* Igor Grubić nastavlja se na akciju-intervenciju *Crveni peristil* "reciklažom", urbanom intervencijom *Crni peristil* koja je realizirana crnim i lako izbrisivim polikolorom, ili aforističkim određenjem Željka Jermana – nakon *crvenoga mraka*–SKJ uslijedila je reakcija na *crni mrak*–HDZ (Jerman 2002: 36). Tako je 11. siječnja 1998. godine Peristil osvanuo, ili točnije rečeno – zamračio se velikim crnim krugom, rupetinom, septičkom jamom kao mimezom crnila onovremene političke strukture. A da cinizam bude upotpunjen, neko je vrijeme anonimni izvođač te crne hrvatske rupetine postao provodni i spektakularni junak novinskih članaka i ugnjetavačkih medijskih sapunica, ali jednako tako i eliminiran, nasilno odstranjen, sanitarno stavljen s onu stranu zakona. Naime, nakon nekoliko mjeseci duge i moramo ironijski pridodati vrlo teške istrage otkriven je tzv. počinitelj protiv kojega je bila i podignuta sramotna optužnica za delikt za koji je prema postojećem zakonu mogao biti kažnjen i do godinu dana zatvora. Istovremeno, ovaj je čin, srećom i pobjedom zdrave pameti usprkos, na 33. zagrebačkom salonu te iste godine nagrađen drugom nagradom; točnije, bila je nagrađena ne samo mrlja nego i njegova medijska recepcija – fotografije i izresci iz novina.²⁰ Dakle, dok je grupa *Crveni Peristil* metlama obojila kameni kvadrat platoa Peristila u kardinalski crveno, dvadesetdevetogodišnji je Grubić partvišem obojio crni krug, mrlju, crnu rupetinu kao repliku, njegovim određenjem, *mrlje na duši svakog pojedinca koji bi mogao doprinijeti da stvarnost bude drugačija a to ne čini* (Grubić 2007: 34-35).²¹

¹⁹ Istina, Vidulić je pritom u negaciji akcije *Crni Peristil* kao umjetničkoga djela pridodao kako toj akciji navodno nedostaje i ekološke pismenosti. I nadalje Vidulićevom kritičkom oštricom: *Crni Peristil je jezik kloake, mentalne i društvene septičke jame, koji je ne želeći da bude njezino ogledalo, nažalost, progovorio njezinim jezikom, ostavivši na ni krivoj ni dužnoj baštini gomilu smeća* (Vidulić 1998:1). Zanimljivo je da će Vidulić ideosferu vlastite interpretacije *Crnoga Peristila* radikalno modificirati, i to nakon svega nekoliko mjeseci. Pa, poslušajmo kako Vidulić iščitava *Crni Peristil* nakon kaznene prijave koja je podignuta protiv Igora Grubića: */.../ što reći o državi gdje se uhićuju umjetnici koji simboličkim crnilom izražavaju prosvjed, dok istodobno mirno spavaju oni koji su za to crnilo odgovorni?* (Vidulić 1998a: 21).

²⁰ Tako će npr. Alieta Monas izjaviti da je nagrada Salona začuđuje utoliko što je *donesena tek na osnovi fotodokumentacije* (prema Tolić 1998: 22).

²¹ Pogledajmo pojedine interpretacije Grubićeve crne rupetine, a koje su kretale u smjernicama obrane umjetničkoga čina. Tako Vinko Srhoj ističe da *crna rupa na tragu crvenog pločnika nedvojbeno je i metafora vlasti koja mijenja boje ali ne i ćud* (Srhoj 1998: 3). I nadalje: *Dok umjetnike privode na informativne razgore u Odjel za terorizam i ratne zločine, dok liberalna vlast u drugom po veličini gradu u Hrvatskoj akciju bojanja splitskog Peristila opisuje kao vandalizam i "divljački čin bolesna uma", a akademik Pavao Pavličić ne vidi razliku između srpskih terorista i konceptuale Igora Grubića,*

Naime, crveni je kvadrat *Crvenoga Peristila* Grubić interpretirao kao jedan od Maljevičevih likova te slijedeći tu logiku odgovorio je drugim suprematističkim likom istoga autora – crnim krugom, pridodavši mu kontekst društvene kritike (*prema* Peratović 1998: 73). Pritom je žalosno da iako je odmah bilo vidljivo na novinskim fotografijama na kojima predstavnici gradske čistoće ispiru bez ikakvih poteškoća taj polikolorni crni krug vodom i metlama, zlobnici i oni koji su stajali uz ondašnju političku vrhušku sugerirali su mračnim neistinama kako je antički spomenik trajno uništen katranom, a pritom je, da stvar bude gora, jedan vrlo ugledni akademik, sveučilišni profesor i književnik tu akciju usporedio s namjerama četnika da miniraju branu na Perući. Naime, spomenimo da se u "Večernjem listu" još 28. kolovoza 1998., da li zbog novinarske neinformiranosti ili zlonamjernosti – teško je odgonetnuti, dakle, nešto više od sedam mjeseci nakon same akcije, provlačila lažna sugestija o tome da je akcija *Crni Peristil* koristila katran.²²

Nadalje, podsjetimo na izvedbu te individualne akcije protesta i provokacije koja je izvedena u noći s 10. na 11. siječanj 1998. godine kao hommage grupi splitskih anarhoidnih bitnika: Grubić je bio odjeven u kutu, imao je čizme i rukavice, veliku kantu s bojom i partviš kojim je bojava; dakle, odjenuo se kao službena osoba. Pritom na vratima obližnje turističke agencije ostavio je zalijepljenu poruku: *U čast grupi Crveni Peristil 30 g. poslije. Peristil poput magičnog zrcala reflektira stanje društvene svijesti*. Sljedeći je dan, kako je Grubić izjavio u nedavnom intervjuu povodom desete obljetnice *Crnoga Peristila*, nazvao prijatelja novinara sa *Stojediniće*, Sašu Radosina, kojemu je objasnio akciju, a spomenuti je novinar zajedno sa Zinkom Bardić napravio s Grubićem kratki intervju, i u toj su telefonskoj izjavi modulirali njegov glas (Grubić 2007: 34-35). Zanimljiva je činjenica da su drugi mediji pritom od navedenih novinara tražili da im transferiraju intervju, tako da je nastala neka vrsta mreže koja je sugerirala ideju pobune u ondašnjoj sveopćoj pasivnosti svih kružoka. Tada je Grubić poslao i anonimno pismo "Feralu", kao još jednom nezavisnom mediju, koje je potpisao kao *Crni Peristil*, i time je kulminirala inicijacija provociranja državnih institucija sugeriranjem postojanja pokreta otpora u Hrvatskoj. Zatim je na 33. zagrebački salon Grubić aplicirao medijskom recepcijom rada, a na dodjeli nagrada, gdje je njegova intervencija proglašena drugonagrađenom, učinio je još jednu provokaciju: naime, izjavio je da figurira

dotle ni mračno komunističko "srednjovjekovlje" neće biti za nama. Ili se samo radi o nijansama zamračenja i naivnoj vjeri građana kako se ono 1990. godine i činilo da sviče. Ili pak kako je to Mirjana Dugandžija obrazložila u "Nacionalu" da je vlasti neugodna spoznaja da hrvatska mladež ima interese i znanja koja su potpuno suprotni srcegradateljnim nacionalnim mitovima i neizdrživom državnom kiču, javnim Potemkinovim selima i privatnom bogatstvu (Dugandžija 1998: 54). I nadalje: U zemlji u kojoj se bezobzirno uništavaju najvredniji dijelovi urbanog naslijeđa, kao što su zagrebački Cvjetni trg i Trg burze, policijski se progoni Igor Grubić, autor lako uklonjene crne mrlje na Peristilu (Dugandžija 1998: 55).

²² Jednako tako i "Vjesnik" (28. kolovoza 1998., str. 16) u članku *Kaznena prijava protiv autora Crnog Peristila* ističe da je riječ o velikoj katranskoj mrlji. Ili kao što je Grubić apostrofirao u pismu upućenom "Feralu" da iako je uz rad ostavio poruku koja je isticala smisao djela, u većini je medija bila transferirana poruka da su motivi *Crnog Peristila* nejasni, na temelju čega Grubić podvlači činjenicu kako je sasvim jasno da *ovo društvo funkcionira na manipulanju masama i boji se istine ko samog vraga* (Grubić 2007: 34-35).

Igor Grubić: *Crni Peristil*, 1998.

samo kao kontakt osoba koja je došla preuzeti nagradu, a da će grupa Crni Peristil istupiti onoga trenutka kad će imati potrebu odaslati poruku. Tako su neki novinari komentarima i naknadnim reakcijama, interpretacijama u medijima ponovo oživjeli sâm rad. Dakle, nakon dodjele nagrada na Salonu je nastao, Grubićevim određenjem, drugi medijski val (Grubić 2007: 34-35), a sâm su akciju neki pritom interpretirali postupcima koje je osamdesetih provodio Laibach, odnosno Novi kolektivizam (Vujanović 2008: 14).²³

Pritom je uočljivo da je gotovo istim strategijama javnost razmišljala, točnije, grozničavo sudila o *Crvenom* i *Crnom Peristilu*; dakle, mediji i struka su se retorički pitali da li je riječ o vandalizmu, umjetničkom djelu, simboličnom protestu ili nečem trećem, četvrtom ili možebitnom petom. Pritom se Grubić, čini se, ipak kretao u daleko opasnijim smjernicama propitivanja jer se za njegovu mimezu crne kloake postavljalo u medijima dodatno dualno pitanje *ili-ili*: naime, da li je riječ o umjetniku ili teroristu, što je kulminiralo i pozivom na obavijesni razgovor u Odjel za terorizam i ratne zločine u Đorđićevoj. Ipak, s druge strane kako

²³ Naime, umjetnik je nedugo nakon toga dobio (apsurdan) policijski poziv od Odjela za ratni zločin i terorizam. Odnosno, njegovim riječima: *Na razgovor sam došao s odvjetnicom i rekao da ne želim dati nikakvu izjavu. Nakon toga sam taj podatak nastojao iskoristiti za ocrtavanje prave slike društva u kome smo živjeli. Nakon novinskoga članka Radeta Dragojevića u "Novom listu" ponovno se desila reakcija vlasti. Naime, tek nakon toga su odlučili podići optužnicu za uništavanje društvenog vlasništva – dakle, 8 mjeseci nakon same akcije i 3 mjeseca nakon Zagrebačkog salona. I tek nakon svega toga hrvatski su intelektualci odlučili podržati pravo na provokaciju, kritiku i protest u suvremenoj umjetnosti. Dakle, cijela je akcija trajala simboličnih devet mjeseci, i jasno je reflektirala društvenu represiju, te da je postojala potreba za reakcijom i promjenom.* (Grubić 2007: 34-35).

Riječ je o članku *Crveno i Crno* Radeta Dragojevića (1998: 3) u kojemu se autor posebno osvrće na *huškački tekst* Pavla Pavličića o *Crnom Peristilu* (*Skroman prijedlog*, "Vijenac", broj 117, 2. srpnja 1998.).

je utvrdila Marija Gattin kao članica Ocjenjivačkoga suda 33. zagrebačkog salona, utvrđen je u tom razmaku od trideset godina napredak estetske osjetljivosti javnosti jer dok je *Crveni Peristil* bez izuzetka za ondašnju jednoglasnu javnost proglašen kao vandalistički čin grupe narkomanske i studentske klateži (podsjetimo na naslov prvoga novinskoga članka koji je 12. siječnja 1968. osvanuo tada u "Slobodnoj Dalmaciji," a koji je glasio *Vandalizam grupe mladića – Crveni Peristil*), 1998. godine za *Crni* je *Peristil* ipak postavljeno dualno pitanje isključivanja je li riječ o vandalizmu, odnosno terorizmu ili pak o umjetnosti, intervencijskoj gesti iznimne etičke, aktivističke osviještenosti, i to najvišega reda (usp. *Vandalizam ili umjetnost?* 1998:19). Odnosno, kao što je istaknula Jelena Mandić – dok je *Crveni Peristil* izazvao sablazan koji je osuđen kao vandalski čin, *Crni Peristil* inicirao je proteste javnosti zbog zadiranja u posvećene prostore provjerenih vrijednosti, ali je pritom ipak umjetnost postala nezaobilazna riječ svih iskaza *bez obzira na njezinu doslovnu ili ironijsku uporabu* (Mandić 1998: 4). Ipak, Ivana Mikuličin će pridodati kako postoji žalosna razlika između 1968. i 1998., i to u etičko-političkom smjeru duboko unazad. Naime, dok je *Crveni Peristil* bio ocijenjen kao prekršaj narušavanja javnog reda, za koji je plaćena samo novčana kazna, u slučaju *Crnog Peristila* ne samo što je bila predviđena kazna zatvora od godine dana, nego su mu indirektno pripisane i konotacije terorističkoga čina (Mikuličin 1998: 21).²⁴ Završno povodom *Crnog Peristila* citiram ulomak izjave koju je Igor Grubić poslao ondašnjim slobodnim medijima – "Feralu" i Radiju 101:

Budale misle da ih položaj, novac i vlast čine boljima od drugih, a osnovna načela koja krase čovjeka (iako se prave velikim kršćanima) posve zaboravljaju!

Iz tih razloga odlučio sam se za crnu boju i oblik kruga, tj. mrlje na Peristilu, jer je ona poput mrlje na duši svakog pojedinca koji bi mogao pridonijeti da stvarnost bude drugačija, a to ne čini. Uz rad sam ostavio i poruku koja bi isticala smisao djela, a u većini je medija naglašeno da su motivi nepoznati. Iako su bili upoznati s njom, nisam iznenađen da je nisu prenijeli, jer upravo ovo društvo funkcionira na manipuliranju masama i boji se istine ko samog vraga. (Igor Grubić: Izjava "Crnog Peristila" slobodnim medijima – Feralu i Radiju 101)

Daljnje "avanture" Crvenoga Peristila

Prisjetimo se još nekih akcija koje su zamišljene i realizirane kao posvete *Crvenom Peristilu*. Tako Zlatan Dumanić 1978. godine u Annabi izvodi akciju *Bojenje galeba u crnu boju, desetogodišnjica Crvenog Peristila*, povodom koje je istaknuo činjenicu da mornari vole maltretirati te jadne galebove, pa ih gađaju ili pucaju pištoljem prilikom čišćenja pištolja kao što i stavljaju klopke s gajbama za ta jadna stvorenja (Dumanić 2005: 32-24).²⁵

²⁴ Inače, podsjetimo još tragom *Crnoga Peristila* kako je Grubić te iste godine – 10. srpnja 1998. – u Zagrebu, a s centralnim događanjima na Cvjetnom trgu, organizirao uličnu manifestaciju *Knjiga i društvo – 22 %* kao zajednički istup-reakciju tridesetak umjetnika zbog PDV-a na knjige. Pritom u performansu *Bez naziva*, u sklopu navedene manifestacije, na Cvjetnom su trgu anonimni, zamaskirani izvođači – a među kojima je centralna osobnost te anonimnosti bio sâm Grubić – podijelili građanima velike crne točke (mete, ustrijele) na papiru koje su u tim *mikro-smrtnim* dimenzijama korespondirale s pitanjem *makro-mrlje* na Peristilu.

²⁵ I nadalje Dumanićevim nimalo romantičnim odnosom prema tim morskim pratiteljima, a iz vizure njegove biografije kao splitskoga kapetana, zapovjednika broda od 3000 BT ili većeg, s najvećim pomorskim

Tako povodom 34. obljetnice *Crvenog Peristila* Vladimir Dodig Trokut u sklopu akcije koja se mjesec dana odvijala u zagrebačkoj galeriji Apedemak hommage je grupi Crveni Peristil obilježio spavajući u galerijskom prostoru s kamenom ispod glave, a posjetitelji koji su donijeli deset kilograma novina bili su nagrađeni umjetnikovim crtežom (P. K. 2002/2003: 51).

Istina, realiziran je još i *Svjetlosni Peristil*, kojeg je autorica Alieta Monas, a koji je predstavljen na Božić 1991. godine s nadolaskom rata i na Božić 1997., a koji nije teoretski razmatran u tisku, kako se povodom Grubićeva *Peristila* medijski požalila njegova autorica. Naime, riječ je o svjetlosnom kvadratu koji je isto tako kao i *Crveni krug* od bojane tkanine Dubravke Rakoci postavljen 1997. godine na sjeverozapadnoj kuli Dioklecijanove palače. Ipak, tom je prigodom Alieta Monas za "Slobodnu Dalmaciju" 23. lipnja 1998. godine izjavila da je *Crni, kao i Crveni Peristil na potpunom rubu ugrožavanja povijesnog i mentalnog naslijeđa, neovisno o tome tko im je autor.* (prema Tolić 1998: 22).

Spomenimo svakako još jedan rad koji se na svojevrsan način nadovezao na mitoslov *Crvenoga Peristila*. Riječ je o performansu *Kvadratura kruga*, što ga je Siniša Labrović izveo na manifestaciji ArtiST Now: Jedan podzemni vrt rujna 2004. godine. Naime, performans *Kvadratura kruga* je sazdan, kako je apostrofirao Labrović, uglavnom na suprotnostima u odnosu na akciju-intervenciju *Crveni Peristil*, ali je baš zato uvažava. Dakle, riječ je o radu koji nije anoniman, koji nije izveden kao diverzija, koji nije uznemirio javnost, koji pritom nije izveden izravno na pločnik i tijekom čijega je izvođenja bila nazočna publika. Labrovićevu je alkemičarsku *Kvadraturu kruga* činio crveni krug unutar bijeloga kvadrata Peristila, crveni krug izveden prema vlastitoj mjeri zarobljene unutar nerazrješivih mentalnih sklopova koje je sâm iznašao kako bi dokučio svijet praha i prašine (Labrović 2004: 34-35).²⁶

Spomenimo i projekt *Stakleni Peristil* anonimnoga umjetnika Majoriana 458, koji je dospio na oko tri tisuće adresa i izazvao oštre reakcije javnosti (Jurković 2008:15). Na Salonu mladih 2008. godine projekt *Stakleni grad* predstavljen je kao arhitektonski projekt uz računalo koje služi za čitanje komentara i pitanja onih koji su upoznati s radom, a u obrazloženju projekta sâm je anonimni autor/ica istaknuo/la kako je ideja projekta *javna provokacija interpolacijom tumora u povijesno i živo gradsko tkivo-splitski Peristil, pa se*

kvalifikacijama: Riječ je o izivljavanju i, naravno, da su ti ljudi na neki način okrutni. Kako su oni upucavali galebove, što je njima bio sport s krme, onda sam ja reka: "Ajmo, piturat jednog galeba." U tom smislu bolje piturat galeba nego ga upucati. Da se razumijemo, ja isto tako ne volim galebove; oni su morski lešinari. Dakle, nema tu nikakve romantike i više volim da se oni između sebe dotuku. (Dumanić 2005: 32-24)

²⁶ Odnosno Labrovićevim pojašnjenjem: *Proporcije pravokutnika Peristila dovedene su u vezu sa savršenim geometrijskim likom, krugom koji je napravljen prema ljudskim mjerama. Iz središnje pozicije na Peristilu liježem na tlo okrenut istoku i crvenom bojom obilježim mjesto na tlu (tj. platnu koje štiti Peristil od devastacije) u visini tjemena, a onda to isto učinim liježući okrenut jugu, zapadu i sjeveru. Kružno u smjeru kazaljke na satu spajam četiri markacije i nastavljam bojati označeni krug sve dok ne ostane neobojan samo središnji dio pod mojim stopalima. Bojim vidljivi dio stopala do gležnjeva, čekam da se boja osuši pa izlazim iz kruga, odšetao do ulaza u Podrume i spustim se stepenicama dok ne "nestanem". U crvenom krugu ostaje neobojan dio ispod mojih stopala, a ja na stopalima odnosim crveno. Zbog zaštite Peristila rad sam izveo na platnu ispod kojega se nalazio najlon. Ni na koji način nisam htio oštetiti maternicu Splita.* (Labrović 2004: 34-35)

kao takav projekt nadovezuje na dugu tradiciju umjetničkih intervencija koje su se događale na tom prostoru (najpoznatiji je *Crveni Peristil*, 1968.) (usp. *Stakleni Peristil*, [http.](http://)). Naime, većina je pomislila, povjerovala da bi se *Stakleni Peristil* Splitu doista mogao dogoditi. Dakle, projekt *Stakleni Peristil* postavio je sljedeće pitanje: *Je li moguće da splitski Peristil u svoja njedra primi golemi blještavi stakleni objekt na pet katova u kojemu će svoje mjesto naći dvoetažni stanovi s dizajnerskim potpisom, prodavaonice, ugostiteljski objekti, wellness centri?* Tako projekt *Stakleni Peristil* grubo i agresivno, ali, naravno u ironijskom modusu, prodire u tkivo Dioklecijanove palače izgradnjom suvremenoga objekta u srcu grada sa 4000 četvornih metara trgovačko-poslovnog prostora, parkirališta sa 120 parkirnih mjesta, pokretnih stepenica na ulazu u carske podrumne i prostor za slijetanje helikoptera na Vestibulu. Inače, pseudonimom anonimni autor oživljava *akcije* rimskog cara Majoriana (Julije Valerije Majorian) koji je 458. godine donio edikt u kojem upozorava na teško stanje gradskih prostora i rimskih spomenika do kojega je dovelo rušenje i nepromišljena gradnja koju su prakticirali privatni investitori a takva nedjela prema Majorianovu ediktu sankcioniraju se velikim novčanim globama i odsijecanjem ruku (*Salon mladih* 2008: 222).

Nadalje spomenimo kako je u petak, 11. siječnja 2008. godine, na četrdesetu obljetnicu *Crvenoga Peristila*, u organizaciji Petra Grimanija zapaljeno simboličkih četrdeset baklji, čime se Peristil ponovo zacrvenio, zadobivši simbolički crvenu boju koja je implicirala zračnu, lebdeću intervenciju na Peristilu, efekt u zraku, tzv. *Leteći / lebdeći Peristil* uslijed ispaljivanja signalnih raketa (*prema* Nejašmić, [http](http://); usp. Grimani 2008: 30-31).

Završno možemo utvrditi kako intervencija *Crveni Peristil* sa svim kontekstualnim varijacijama pripada kontekstualnoj umjetnosti, kako ju je odredio austrijski teoretičar umjetnosti i likovni umjetnik Peter Weibel, kako bi označio neokonceptualistička istraživanja

Crveni, lebdeći Peristil, 2008. Foto: Feđa Klarić.

konteksta kulture i umjetnosti tijekom 80-ih i 90-ih godina prošloga stoljeća.²⁷ Naime, u kontekstualnoj umjetnosti, Weibelovim određenjem, umjetničko je djelo sonda kojom umjetnik testira različite semantičke, receptivne, kulturološke, ideološke i vrijednosne situacije. Umjetničko se djelo premješta iz konteksta u kontekst, preobražavajući svoja značenja, smisao, vrijednost i sustav perceptivnih uvjeta (Šuvaković 1999: 154). Dakle, završno: ako se *Crveni Peristil* promatra kao kontekstualna umjetnost / artefakt, možemo postaviti pitanje o tome kakav će biti ideološki i povijesni *kontekst* (Pavis 2004: 145) kao i akcijski *podtekst* *Crvenoga Peristila*, odnosno njegov globalni *superpodtekst* šezdesetiosme ulaskom Hrvatske u EU?²⁸

LITERATURA

- Crveni Peristil* – "vandalski čin" koji je ušao u svjetske almanahe. "DAN, Dalmatinske novine", Split, 12. siječnja 1998., st. 4.
- Dodig Trokut, Vladimir, 2002. *Mistički poligoni & akcije-inicijacije*. (Razgovarala Suzana Marjanić). "Zarez", broj 94-95, Zagreb, 17. prosinca 2002., str. 42-43.
- Dodig Trokut, Vladimir, 2008. *Mistifikacija kao medij*. (Razgovarala Suzana Marjanić). "Zarez", broj 225, Zagreb, 21. veljače 2008., str. 34-35.
- "DOPUST", 2008. (<http://dopust-izvedbe.blogspot.com/>).
- Dragojević, Rade, 1998. *Crveno i Crno. Vandalski čin ili konceptualna umjetnost*. "Novi list", Rijeka, 23. kolovoza 1998., str. 3.
- Dugandžija, Mirjana, 1998. *Nacional istražuje povijesnu pozadinu umjetničke provokacije na splitskom Peristilu*. "Nacional", Zagreb, 2. rujna 1998., str. 54-55.
- Dumanić, Zlatan, 2005. *Umjetnik je labirintičan čovjek*. (Razgovarala Suzana Marjanić). "Zarez", broj 152, Zagreb, 7. travnja 2005., str. 32-24.

²⁷ Usp. Peter Weibel, ur., *Kontext Kunst. Kunst der 90er Jahre*. Katalog izložbe. Köln 1994. Iz svega navedenoga čini mi se kako bi bilo poželjno da kustosko vodstvo ove zemlje postavi izložbu posvećenu *Crvenom* i *Crnom Peristilu* kao konceptualnim okosnicama ovoga prostora, kao što je 2007. godine u Ruskom državnom muzeju u Sankt Peterburgu bila postavljena izložba *Avanture Crnog kvadrata* s replikama Maljevičeva *Crnog kvadrata na bijelom polju*. Pridodajmo kako je 2008. godine Ana Marija Habjan snimila dokumentarni film o akciji *Crveni Peristil* te kako nagrada za najinovativnijega umjetnika/icu na Međunarodnom grafičkom biennaleu u Splitu nosi ime *Crveni Peristil*.

²⁸ Naime, podsjetila bih da je anonimni autor *Staklenoga Peristila* (jedini podaci koji su u katalogu 29. Salona mladih dostupni jest da je rođen/a 1981. godine i da živi i radi u Zagrebu) istaknuo da sedamdeset godina nakon postavljanja Grgura Ninskog na istom mjestu, četrdeset godina od *Crvenog Peristila* i deset godina nakon *Crnog Peristila*, *Stakleni Peristil* 2008. godine također diže glas za oslobođenje, *ovaj put ne od stranog okupatora ili represije državne vlasti, već od mahnitog potkupljujućeg kapitala u rukama pojedinaca koji nepovratno nagriza sam prostor i pravo na njegovo javno i slobodno korištenje sa svim pripadajućim slojevima i dimenzijama* (Salon mladih 2008: 222).

- Franulić, Markita, 2009. *Zašto izložba "...ono što je prethodilo Crvenom Peristilu – putovanja Pave Dulčića i Slavena Sumića..."*. Zagreb: Galerija NOVA, 6. ožujak – 9. travnja 2008. (tekst uz izložbu).
- Gall, Zlatko, 1988. *Vandalizam ili umjetnost? "Crveni Peristil": 20 godina poslije* (1). "Nedjeljna Dalmacija", Split, 7. veljače 1988., str. 23; *"Buntovnici" s razlogom: "Crveni Peristil": 20 godina poslije* (2). "Nedjeljna Dalmacija", 14. veljače 1988., str. 21; *Zaboravljena "gerilska umjetnost": "Crveni Peristil": 20 godina poslije* (3). "Nedjeljna Dalmacija", 21. veljače 1988., str. 21.
- Gall, Zlatko, 2008. *Crveni Peristil. Mladački bunt ili umjetnost?* "Jutarnji list", Zagreb, 20. siječnja 2008., str. 51.
- Grimani, Petar, 2008. *Stvaranje otvorene rampe* (Razgovarala Suzana Marjanić). "Zarez", broj 227, Zagreb, 20. ožujka, 2008., str. 30-31.
- Grubić, Igor, 2007. *Aktivizmom protiv crne mrlje na duši* (Razgovarala Suzana Marjanić). "Zarez", broj 219, Zagreb, 29. studenoga 2007., str. 34-35.
- Hina, *Kaznena prijava protiv autora Crnog Peristila*, "Vjesnik", Zagreb, 28. kolovoza 1998., str. 16.
- Jelenić, Božidar, 2008. *Crveni Peristil i falsificiranje umjetnosti*. "Zarez", broj 232, Zagreb, 29. svibnja 2008., str. 39.
- Jelinčić, Frane, 1968. *Crvena sjena na Peristilu*. "Arena", Zagreb, broj 370, 26. siječanj 1968., str. 9.
- Jelinčić, Frane. 1968a. *Vandalizam grupe mladića. Crveni Peristil*. "Slobodna Dalmacija", Split, 2. siječnja 1968., str. 3.
- Jerman, Željko, 2002. *Crveni i Crni Peristil*. "Jutarnji list", Zagreb, 3. kolovoza 2002., str. 36.
- Jurković, Mira, 2008. *Peterokatnica u Dioklecijanovoj palači*. "Vjesnik", Zagreb, 11. i 12. listopada 2008., str. 15.
- Kipke, Željko, 1989. *Illuminatori novoga ciklusa*. Zagreb: Biblioteka Quorum.
- Kipke, Željko, 1999. *Crveni Peristil: deset godina poslije*. "Oris: časopis za arhitekturu i kulturu" 1, Zagreb, 140-147.
- Krsnik, V. i N. Vukašin, 1968. *Splitski Peristil obojen crvenom bojom – Napad na Dioklecijana*. "Vjesnik", Zagreb, 13. siječnja 1968., str. 10.
- Krsnik, V., 1968. *Lica koja nisu pocrvenila*. "Vjesnik", Zagreb, 14. siječnja 1968., str. 17.
- Kuštre, Ante, 1998. *Crni odgovor na Crveni Peristil*. "Tjednik", 16. siječnja 1998., str. 56-58.
- Kuštre, Ante, 2008. *Pokaži svoje rane, umjetniče!*. (Razgovarala Suzana Marjanić). "Zarez", broj 223, Zagreb, 24. siječnja 2008., str. 32-33.
- Kuštre, Ante, 2008a. *Nova dica arta*. "Zarez", broj 230, Zagreb, 2. svibnja 2008., str. 17.
- Labrović, Siniša, 2004. *Na početku bijaše Zelenka*. (Razgovarala Suzana Marjanić), "Zarez", broj 142, Zagreb, 2. prosinca 2004., str. 34-35.

- Mandić, Jelena, 1998. *Portret umjetnika u zatvoru*. "Novi list", Rijeka, 29. kolovoza 1998., str. 4.
- Marjanić, Suzana, 2009. *Akcionistički intervencionizam ili akcije, akcije-objekti i izložbe-akcije*. "Kazalište: časopis za kazališnu umjetnost", broj 37-38, Zagreb, u tisku.
- Marković, Marko, 2008. *Splitska energija performerera i redikula*. (Razgovarala Suzana Marjanić). "Zarez", broj 234, Zagreb, 26. lipnja 2008., str. 32-33.
- Matičević, Davor, 1978. "Zagrebački krug". U: *Nova umjetnička praksa 1966-1978*. Marijan Susovski, ur. Zagreb: Galerija suvremene umjetnosti, str. 21-28.
- Mikuličin, Ivana, 1998. *Umjetnik ili terorist? (Aktualno: Nakon kaznene prijave protiv Igora Grubića)*. "Slobodna Dalmacija", Split, 29. kolovoza 1998., str. 21.
- Milovac, Tihomir, 2002. "Neprilagođeni". U: *The Misfits. Neprilagođeni. Conceptualist Strategies in Croatian Contemporary Art – Konceptualističke strategije u hrvatskoj suvremenoj umjetnosti*. Tihomir Milovac, ur. Zagreb: Muzej suvremene umjetnosti, str. 143-154.
- Nejašmić, Franka, 2008. *Peristil u plamenu*. "Slobodna Dalmacija", Split, 13. siječanj 2008. (<http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/inc/print.asp?url=/20080113/kultura01.asp>).
- Nova umjetnička praksa 1966-1978*. 1978. Marijan Susovski, ur. Zagreb: Galerija suvremene umjetnosti.
- Oraić Tolić, Dubravka, 1990. *Teorija citatnosti*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Pavis, Patrice, 2004. *Pojmovnik teatra*. Zagreb: Biblioteka Antibarbarus.
- Peraica, Ana, 2006. "Anonymous Artist, Nameless Hero, Unknown History". U: *East Art Map: Contemporary Art and Eastern Europe*. Irwin, ur. London / Los Angeles: Afterall and MIT Press, str. 163-174.
- Peratović, Željko, 1998. *Umjetnost pod optužbom*. (Razgovor s Igorom Grubićem). "Globus", Zagreb, 11. rujna 1998., str. 70-73.
- P. K., 2003. *Trokutov hommage Crvenom peristilu*. "Jutarnji list", Zagreb, 31. prosinca 2002. i 1. siječnja 2003., str. 51.
- "Red Peristyle" (http://en.wikipedia.org/wiki/Crveni_peristil).
- Salon mladih – Salon revolucije*. Ivana Bago i Antonia Majača, ur. Zagreb: HDLU.
- Srhoj, Vinko, 1998. *Crveni i crni*. "Narodni list", Zadar, 11. rujna 1998., str. 3.
- Stakleni Peristil*. (<http://projekt-stakleni-peristil.blogspot.com/>).
- Šest stranica grupe "Crveni peristil"*. "Vidik", 7-8, Split, 1968., str. 211-216.
- Šuvaković, Miško, 1999. *Pojmovnik moderne i postmoderne likovne umetnosti i teorije posle 1950. godine*. Beograd – Novi Sad: SANU & Prometej.

Tolić, Vlasta, 1998. *Umijeće nepoznatog autora?! Anketa: akademski slikari i likovni kritičari o Crnom Peristilu, jednom od nagrađenih djela na 33. zagrebačkom salonu*. "Slobodna Dalmacija", Split, 23. lipnja 1998., str. 22.

Vandalizam ili umjetnost? (Izjava Marije Gattin u povodu podnošenja kaznene prijave protiv nagrađenog autora Crnog Peristila). "Večernji list", Zagreb, 28. kolovoza 1998., str. 19.

Vidulić, Sandi, 1998. *Odras septičke jame*. "Slobodna Dalmacija – Forum", Split, 13. siječnja 1998., str. 1.

Vidulić, Sandi, 1998a. *Ubijte glasnika*. "Slobodna Dalmacija", Split, 29. kolovoza 1998., str. 21.

Vujanović, Barbara, 2008. *Provokacija, bunt i nova umjetnost*. "Vjesnik", Zagreb, 15. i 16. ožujka 2008., str. 14.

Vujanović, Barbara, 2008a. *Nova tumačenja Crvenoga Peristila*. "Vjesnik", Zagreb, 11. ožujka 2008., str. 30.

* * *

Video zapis:

Okrugli stol o Peristilima, Dani otvorenoga performansa u Splitu (DOPUST), Kulturno-umjetnička udruga Uzgon, Split, 7.-15. travnja 2008., snimatelj: Igor Lušić.